

Яроменко О. В. к.геогр.н., доцент, Сенчук В. І., магістрант
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ВТРАЧЕНІ ГЕОГРАФІЧНІ ОБ'ЄКТИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність вивчення втрачених географічних об'єктів Рівненської області обумовлена самою їх суттю, як носіїв багатоаспектної інформації про особливості розвитку регіону так і України вцілому. Важливість досліджень втрачених географічних об'єктів очевидна у світлі розробки питань переходу країни до сталого розвитку, зокрема в умовах посилення уваги до збереження природної та історико-культурної спадщини, активного розвитку екскурсійно-туристської діяльності досліджуваного регіону, а також в контексті збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Необхідним є цілісне забезпечення Рівненщини відомостями, базами та банками даних втрачених географічних об'єктів, як території, на якій складалася унікальна система історико-географічних умов існування суспільства, що потребує вивчення. Тому своєчасним є виявлення, систематизування та опрацювання інформації про втрачені географічні об'єкти.

Втрачений географічний об'єкт (за О. В. Троценко, 2008) це цілісне та відносно стабільне утворення Землі певного ієрархічного рівня природного або антропогенного походження, що характеризувалося виконанням природних (у природних системах) та соціально-економічних функцій (в антропогенних чи природно-антропогенних системах), просторово-часовим положенням, внутрішньою структурою та енергетично-інформаційним наповненням, зміни яких унаслідок дії процесів та явищ природного й антропогенного характеру призвели до втрати геоінформації.

Виявлено, що втрата географічних об'єктів на території Рівненської області відбувалася внаслідок впливу декількох чинників: історичний (об'єкт видозмінений в часі), природний (як результат природних катастроф та катаклізмів), антропогенний (географічні об'єкти втрачені в наслідок посиленої господарської діяльності), технічний (проведення меліоративних робіт).

Ряд природних географічних об'єктів зазнали суттєвих змін або зникли у результаті господарської чи технічної діяльності, зокрема проведення осушувальних меліоративних робіт. Наприклад, Стубла, (Стубл) - річка в Україні на Західному Поліссі, права притока Стиру, була більш повноводною, на її берегах було багато боліт. Зазнали суттєвих змін рр. Веселуха, Вирка Вільшанка (або Ольшанка), Зульня, Іква, Льва, Мельниця, Нижнє озеро, Чаква, Язвинка. Також річки Березина, Млинок притоки Веселухи, в даний час практично зникли, їх можна впізнати тільки по довгому болоті, що тягнеться на десятки кілометрів.

Щодо соціально-економічних об'єктів, то варто зазначити, що Рівненська область була багата на промислові об'єкти більшість яких втрачені. З архівних джерел відомо, що станом на 1937 рік на території області було чотири десятки діючих тартаків, а у 1938 році налічувалося близько ще шести десяти дрібних електростанцій. Тут діяли млини, спочатку водні, потім вітряні, а ще пізніше – парові, які використовувалися у харчовій промисловості для виробництва муки, олії, пшона. На Рівненщині працювали залізодобувний, металоварний, шкіряні, коноплепрядильні заводи, пивоварні та каменоломні. Так, біля села Адамівка Березнівського району (р-н) тече невеличка річка Поташня. Назва даного водного об'єкту підтверджує, що біля річки колись був поташний завод, де із спаленої золи дерев виробляли поташ (карбонат калію), який в основному йшов на виробництво скла, мила, фарб, застосовувався для вибілювання тканин. А у селі Гірники Дубенського району, за переказами, були знамениті каменоломні, де не тільки добували, а й обробляли камінь для культових і господарських потреб.

Для Рівненщини також характерна унікальна замкова культура, що носила оборонне значення, але зазнала суттєвих змін та втрат. Найяскравішими підтвердженнями тому є Тараканівський форт, Дубенський та Острозький замки, Межиріцький монастир-фортеця інші. У регіоні знищено досить багато сакральних споруд.

У зв'язку з тим, що за тривалий час не існувало в практичному вжитку україномовних карт, первинну інформацію про назви місцевостей досліджуваного регіону знаходимо на російських картах, а ще давніші записи назв поселень доносять до нас карти польські, або австрійські. Наприклад, до таких видозмінених назв Рівненської області належить село і річка Вілія (Острозький р-н), що носили назву “Велья” (“Вилля”); село Межиріч (Острозький р-н) носило назву “Межиречье”, село Новородчиці (Острозький р-н) мало назву “Новгородчичи”; теперішнє с. Ілляшівка (Острозький р-н) рееструвалося як “Ляшовка”; колишня назва села “Люцин” (Острозький р-н) була записана як теперішня “Лючин”.

Наприкінці XIX століття неподалік від села Сіяний Гай (Березнівський р-н) знаходився хутір Килавець, а у північному напрямку від села Завозів (Гоцанський р-н) століття існувало село Башина У народних оповідях збереглася пам'ять про хутір Ватяк (Острозький р-н), що знаходився поблизу села Краєва, а біля Новомалина було село Закіт яке спалили у 1943 році. У 40-50 роки XX століття зникло також село Баранівка (Острозький р-н), що знаходилося на прикордонні з Хмельницькою областю, біля села Почапки. Багато ойконімів (назв сіл, хуторів, кутків) було замінено або перейменовано іншими назвами, деякі населені пункти та їх назви зникли зовсім. Наприклад, село Мар'янівка (Сарненський р-н), що належало до Миятинської сільської ради, було повністю ліквідоване у

1972 році. Зник також хутір Грабовець (Острозький р-н), що знаходився між селами Мощаниця і Могиляни. Зникнення багатьох назв поселень пов'язане також із процесом розростання більших сіл чи зміною адміністративного підпорядкування у другій половині ХХ століття. Малі або малозаселені села приєднували до більших чи прогресивних сіл, а приєднане село втрачало свою корінну назву. До таких належали: с. Басів Кут, с. Боярка, с. Дворець, с. Новий Двір, с. Видумка, с. Бичаль, с. Хинівка, хутори Гостре й Майдан.

Отже, Рівненська область має велику кількість втрачених природно-географічних об'єктів, населених пунктів та інших соціально-економічних й історико-культурних об'єктів, які до цього часу достеменно не досліджувалися. Втрата географічних об'єктів відбувається, як правило, внаслідок сукупної дії природних та антропогенних чинників, поєднання, ступінь та інтенсивність впливу яких дозволяє виділити геоситуації втрати географічних об'єктів. Звідси, найбільшу кількість географічних об'єктів на території Рівненщини була втрачено внаслідок господарської діяльності людини.

Втрачені географічні об'єкти є важливими індикаторами конструктивних та деструктивних змін у географічному середовищі. Зникнення природних географічних об'єктів відображає зменшення географічного різноманіття, ступінь перетворення природних ландшафтів на антропогенні. Втрачені антропогенні географічні об'єкти відбивають динаміку розвитку тієї суспільно-географічної системи, до якої вони належали. Виявлені антропогенні географічні об'єкти, зниклі внаслідок розвитку тієї чи іншої галузі людської діяльності, дозволяють оцінити ступінь розвитку природокористування на конкретному історичному етапі, а отже, і ступінь впливу господарської діяльності на природне середовище.

Щоб зберегти надбання Рівненщини необхідно здійснювати реставрацією усіх географічних об'єктів без зміни форм; створювати моделі та макети; залучати дані про втрачені географічні об'єкти в освітньо-наукову та туристично-екскурсійну діяльність.

Подальша розробка питання втрачених географічних об'єктів передбачає якнайповніше їх виявлення за сучасними адміністративно-територіальними районами областей та регіонами України в цілому з метою укладання національного банку даних країни.